

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

13(22)

2013

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS
LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

 VILNIUS 2013

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Sutarties Nr. LIT 7-53

REDAKcinĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)
EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text
Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė</i> (Vytytis Čiubrinskas)	5
<i>Foreword</i> (Vytytis Čiubrinskas)	7

Straipsniai / Articles

Ieva Kripienė

Šiuolaikiniai imigrantai iš Lietuvos transnacionalinėje erdvėje: Niujorko atvejis	9
Contemporary Immigrants from Lithuania in a Transnational Space: The Case of New York. Summary	31

Liutauras Labanauskas

Užsienyje išsilavinimą įgijusio jaunimo „sugrįžimo į Lietuvą“ patirtys	35
The ‘Return to Lithuania’ Experiences of Young Lithuanians who Graduated Abroad. Summary	55

Vitalija Stepušaitytė

„Namai – tai tas jausmas, kad esi reikiamoje vietoje reikiamu metu“: <i>namų</i> konstravimo ypatumai migruojant	59
‘In the Right Place at the Right Time’: The Constructions of <i>Home</i> in the Process of Migration. Summary	78

Will Gordon

Mobile Livelihoods: A Case Study of Lithuanian International Long-Haul Truck Drivers	81
Mobilus gyvenimas ir pragyvenimas: Lietuvos tarptautinių tolimųjų reisų vilkių vairuotojų atvejo analizė. Santrauka	101

Robert Parkin

Administrative Reform and Its Consequences in the Tribal States of 2000 in India	103
2000 metų administracinė reforma ir jos pasekmės gentinėse Indijos valstijose. Santrauka	120

Saulius Matulevičius

‘Indianism’ in Lithuania: Re-enchantment of the World through ‘Playing Indians’	123
„Indianizmas“ Lietuvoje: pasaulio įprasminimas „žaidžiant indėnus“. Santrauka	142

Tacjana Valodzina

Kaimo daktaras ir jo praktika liaudiškojo religingumo požiūriu Baltarusijoje	145
Village Doctors and their Practice from the Point of View of Folk Religion in Belarus. Summary	166

Diskusijos / Discussions*Auksuolė Čepaitienė*

Apie etnografinį faktą, pateikėjų asmenvardžius ir discipliną	169
On Ethnographic Facts, Personal Names of Informants, and the Discipline. Summary	178

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija. V. Savoniakaitė (sud.) (<i>Vilius Ivanauskas</i>).....	179
Rasa Paukštytė-Šaknienė, Vida Savoniakaitė, Žilvytis Šaknys, Irma Šidiškienė. Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai (2007), Dzūkijos ir Suvalkijos papročiai (2009), Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai (2012). Ž. Šaknys (sud.) (<i>Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė</i>)	182
Petras Kalnius. Žemaičiai: XX a. – XXI a. pradžia (<i>Vita Ivanauskaitė-Šeibutienė</i>)	191
Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė. Lietuvių šeima vertybių sankirtoje (XX a. – XXI a. pradžia) (<i>Petras Kalnius</i>)	199
Ю.І. Внукович. Літоўцы Беларусі. Этналагічнае даследаванне (<i>Jonas Mardosa</i>)	203
Tomas Pabedinskas, Rasa Pranskevičiūtė. Subkultūra (<i>Reda Šatūnienė</i>)	208
Beatrix Gombosi. „Köpönyegem pedig az én irgalmasságom...“ Köpönyeges Mária ábrázolások a középkori Magyarországon. „Mein weiter Mantel ist meine Barmherzigkeit...“. Schutzmantelmadonnen aus dem mittelalterlichen Ungarn (<i>Skaidrė Urbonienė</i>)	212

Konferencijos / Conferences

XVI pasaulinis ISFNR kongresas Vilniuje (<i>Salomėja Bandoriūtė</i>)	215
XI SIEF kongresas Tartu (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	218
X Rusijos etnografų ir antropologų kongresas (<i>Jonas Mardosa</i>)	219
Trys SIEF tyrimo grupės <i>Ritualiniai metai</i> konferencijos (<i>Skaidrė Urbonienė</i>)	223

Sukaktys / Anniversaries

Etnologė, kultūros ir meno tyrinėtoja Giedrė Tallat-Kelpšaitė-Niunkienė (<i>Vida Savoniakaitė</i>)	227
---	-----

Recenzijos ir apžvalgos

Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedija. Vida Savoniakaitė (sud.). Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2011. 518 p.: iliustr.

Autorių kolektyvas parengė įdomų ir naudingą Lietuvos etnologijos ir antropologijos žodyną, kuriame greta ankstesnių laikotarpių – tarpukario, sovietmečio – tyrinėjimų rezultatų nušviečiamas ir Nepriklausomoje Lietuvoje nueitas tyrimų kelias. Ryškiausias šios raidos pavyzdys – Lietuvoje įsisteigusios ir jau rezultatų davusios socialinės antropologijos sritys. Autoriai – ne vien etnologai ir antropologai, yra ir kitų specialybių atstovų, dirbančių temiška artimose srityse. Būtent pagrindinis *Lietuvos etnologijos ir antropologijos enciklopedijos* tikslas – atskleisti etnologijos mokslo istoriją tarpdisciplininio požiūriu, supažindinti su pastarojo šimtmečio mokslinių tyrimų rezultatais, tematika, tyrimų metodologijomis. Parengtoje enciklopedijoje tapatybės klausimas ir „savęs“ tyrimai užima centrinę vietą. Tai gana būdinga etnologijos sričiai, tačiau antropologiniame lauke jie iliustruoja „namų antropologijos“ vyravimą, net ir užsienyje studijuojantiems lietuvių antropologams neretai renkantis savo gimtosios šalies visuomenės tyrimus. Kita vertus, konsoliduojant lietuvių antropologų bendruomenę, derėjo geriau pristatyti užsienio šalyse tyrinėjančių lietuvių antropologų darbus, parodyti ryškiausias tyrimų kryptis ir rezultatus.

Enciklopedijoje daugiausia dėmesio skiriama etniškumo, tapatybės studijoms. Lietuviškojo tapatumo raida apskritai do-

minuoja vietiniame humanitarinių ir socialinių mokslų lauke, o etnologija ir antropologija yra pagrindinės mokslo sritys, pateikiančios bendrą sąvokų ir reikšmingų objektų tropologiją, kuri neišvengiamai persikelia ir į kitas mokslo, meno, literatūros ar viešojo gyvenimo sritis. Enciklopedijoje pateikiami įvairūs lietuviškajai kultūrai ir etninėms grupėms būdingi bruožai, simbolinę prasmę turintys daiktai, ritualai ir šventės, trumpai apžvelgiami naujausiais tyrimais paremti Lietuvos visuomenės tyrinėjimai, taip pat ir aktualūs teoriniai bei metodologiniai etniškumo, nacionalizmo, tapatumo apibūdinimai. Daugeliui Lietuvos humanitarinių ir socialinių sričių tyrinėtojų enciklopedija gali būti šaltinis, kuriame įvairiais pjūviais pateikiama informacija apie pagrindines tautines (etnines) grupes Lietuvoje, jų raidą, etnografinius regionus, svarbiausius papročius, tradicijas, ritualus, mitologiją, iškiliausius Lietuvos tyrinėtojus ir jų taikomus tyrimų metodus, aktualias tyrimams sąvokas ir teorines prieigas.

Šie dalykai vienareikšmiškai naudingi. Jie apibendrina esamą įdirbį ir padeda susigaudyti Lietuvos antropologijos ir etnologijos lauke. Toliau pateiksiu keletą pastabų, kurios galbūt paskatins pamąstyti ar bus aktualios rengiant panašias studijas.

Recenzuojamas kūrinys nepretenduoja į konkrečios problematikos nagrinėjimą, todėl svarbiausiu dalyku tampa pateikiamos informacijos prezentatyvumas, atranka, pakankamumas ir sustruktūrinimas. Nors tarpusavyje jos susijusios, jaučiasi etnologijos ir antropologijos disciplinų tematinis atskirumas. Skirtis tarp etnologijos ir antropologijos yra akivaizdi: etnologams

labiau rūpi apibūdinti tautinius, etninius simbolius, materialinę kultūrą ir konkrečias tradicijas, o socialinės antropologijos atstovai labiau gilinasi į vidinę visuomenės struktūrą. Gana neįprastai atrodo šalia pateikiamų atskirų sąvokų ir tyrinėtų objektų sugretinimas, kai siekiama paaiškinti tokias sąvokas kaip „alus“, „amžius“, „skudčiavimas“ ir pan., kurie lietuviškosios etnologijos tyrimų lauke laikomi savaimė vertingais, tačiau antropologiniame lauke nėra išskirtiniai. Gana neaiškūs lieka tokių objektų atrankos kriterijai, nes, logiškai mąstant, visi praeities daiktai ar rutiniški įvykiai savotiškai patenka ir yra įprasminami lietuviškosios kultūros kosmologijoje ir kasdienybėje. Panašu, kad daugiau dėmesio skirta simboliniams laikomiems dalykams ir tiesiog toms sritims, kurios per pastaruosius dešimtmečius buvo nagrinėjamos etnografiniuose tyrimuose.

Šis lietuviškosios etnologijos ir antropologijos atskyrimas nužymi takoskyrą, apie kurią kalba R. Brubakeris ir F. Cooperis (Brubaker Rogers, Cooper Frederick. 2000. *Beyond 'Identity', Theory and Society* 29: 1–47), išskirdami „tapatybę kaip analitinę ir praktinę kategoriją. Pavyzdžiui, etniškumo lauke „tapatybė“ kaip analitinė kategorija atskleidžia sąlygas, kuriomis tauta konstruojama, tapatumas rutinizuojamas, žmonės etniškai grupuojasi, grupavimosi motyvai gali kisti. Praktinėje plotmėje svarbiausiu dalyku tampa „duotybės“ elementas, „mąstymas tauta“, suvokiant tautą, etninę grupę kaip objektyvų ir baigtinį reiškinį bei žvelgiant į jo raišką, bruožus. Lietuvos etnologijoje šis požiūris yra itin paplitęs, o antropologija turi didesnę conceptualinį arsenalą nagrinėti etniškumą, nacionalizmą analizuojant sąlygas, struktūrinius pokyčius, kai tauta konstruojama ar tapatybės ribos braižomos, kinta. Ši skirtis jaučiama ir šios enciklopedijos tekstuose. Taip pat pažymėtina, kad toks skirtumas tarp „praktinio“ ir „analitinio“ dėmens

atskleidžia ir primordializmo sąvokos trūkumą, o tai nebuvo išryškinta šioje enciklopedijoje. Šių dienų nacionalizmo studijose primordializmas tikrai nelaikytina kritiškai išlaikancia sąvoka aiškinant etniškumą ar nacionalizmą. Primordializmas tebėra aktualus kaip praktinė strategija, veikimas, kai atskiros grupės, elitas klasifikuoja ar mobilizuoja visuomenę remdamiesi primordialistiniais argumentais, tačiau patį jų veikimą analitiškai paaiškinti primordializmu tikrai nepakanka.

Ryškesnis, nei pateikiama enciklopedijoje, konstruktyvistinis motyvas taip pat vaizdžiau atskleistas, kaip įvairiais laikotarpiais plėtojosi etnologijos mokslas, kaip jis pats dalyvavo konstruojant tautą. Tikslinga nevengti eiti ir į tarpdisciplininį lauką, sekant E. Gellnerio ar R. Brubakerio tradicija, galima pažvelgti ir į socialines, ekonomines, ideologines sąlygas, projekcijas, kurios formavo tautą, jos ribų nužymėjimą bei vidinius požymius. Kiekvienas laikotarpis turėjo savo darbotvarę, etnologija nebuvo autonomiška, tačiau neišvengiamai buvo susijusi su vyraujančia ideologija, net ir tiesiogiai neperimdama vyraujančių doktrinų. Ko gero, ryškiausią poveikį padarė sovietinis laikotarpis, kuriam buvo būdingas intensyvus internacionalinio „tautų vystymosi“ nagrinėjimas, tačiau skyręs dėmesio ir ikimodernių tautų bruožų fiksavimui, ir titulinių tautybių raidai. Interpretuojama būdavo pagal vyraujančių etnologų Aratuniano, Bromlėjaus ir kitų nužymėtas sritis. Socialinis istorikas Terry Martinas yra pažymėjęs sovietinei sistemai būdingus „pozityvios diskriminacijos veiksmus“, kurie nerusų tautybėms leido plėtoti savo kultūrą, sutelkdami jas į „tautų suartėjimo“ projekciją. Ji suteikdavo didesnę legitimumą vienoms temoms, tačiau kitos temos buvo potencialiai pavojingos, artimos „buržuaziniam nacionalizmui“.

Enciklopedijoje nurodoma, kad sovietmečiu etnografija buvo veikiamą istorinio

materializmo, ideologija įspraudė mokslo plėtojimą į griežtus rėmus, pateikiama kitų sovietinės ideologijos poveikio pavyzdžių. Tačiau šiuose aiškinimuose nelabai matyti dinamikos, juk sovietinė sistema skirtingais laikotarpiais nebuvo visiškai monolitiška. Sovietinės internacionalinės politikos lauke irgi buvo tam tikros dinamikos. Atrodytų, vėlyvuojū sovietmečiu aiškiai išsivyravo aprašomojo pobūdžio etnologijos tekstai, buvo susikoncentruota prie objektyviai autentiškais laikomų lietuviškumo, tradicijų bruožų identifikavimo. Dominuojantys tyrinėtojai vengė giliau leistis į interpretacinį lauką, kuris neišvengiamai turėjo būti susietas su ideologinėmis schemomis. Enciklopedijoje pripažįstama, kad etnografijos moksle buvo plačiai paplitusi J. Bromlėjaus etnoso kultūros visumos samprata, pasak kurios etniškumas yra stipri, dialektiška šerdis, jis išlieka per kartas, atlaiko socialinių formų įvairovę: „etninės kultūros nederą maišyti su etnoso visumos kultūra“ (p. 129). Ankstyvuojū sovietmečio laikotarpiu schemiškumo būta daugiau, turbūt neatsitiktinai susiklostė, jog sovietinėje etnologijoje, kaip ir kitose srityse, vėlyvuojū sovietmečiu šalia konstruktyvistinių refleksijų apie socialinių-kultūrinę tautos vystymąsi socializmo sąlygomis vis labiau pradėjo dominuoti linija, skirianti dėmesio autentiškiems, archetipiniams lietuvių ar baltų genčių bruožams, jų tęstinumui. Ji buvo legitimi valdžios akyse ir labiau tenkino lietuviškosios inteligentijos poreikius. O posovietinėje Lietuvoje plėtojamoms liberaliosios

demokratijos ir pilietinės visuomenės sąlygomis natūraliai buvo gravituojama prie platesnių visuomenės ir jos grupių tyrimų, taip pat sovietinės visuomenės transformacijų analizės.

Šios pastabos – tai pasiūlymas etnologams bandyti atlikti gilesnes lietuviškosios etnologijos raidos savirefleksijas, juolab kad šiuo metu panašių sovietinės etnologijos raidos tyrimų tiek vakarietiškoje, tiek rusiškoje mokslinėje literatūroje jau yra nemažai. Tai nėra savaime suprantami dalykai: jie padeda suvokti ir ideologinio lauko įtaką tapatumo raidai, ir pačių tyrinėjimų krypčių, problemų, nagrinėjamų objektų pasirinkimą ir artikuliaciją lietuviškoje etnologijos tradicijoje.

Yra ir kitų neaiškumų. Pavyzdžiui, p. 251–261 tekste apie „Lietuvos rusus“ pažymima vietinių rusų raida Lietuvoje skirtingais laikotarpiais, pradedant LDK laikais ir baigiant antrosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Nežinia kodėl buvo praleisti tarpukario Lietuvos ir sovietinės Lietuvos tarpsniai, kai Lietuvos rusai patyrė savitą raidą. Tekste pateikiamas ekonominės antropologijos apibūdinimas, tačiau nėra aprašytos istorinė antropologija ar politinė antropologija, nors šios sritys „namų antropologijoje“ sutinkamos ne rečiau.

Šios pastabos nemenkina atlikto darbo. Enciklopedijoje naudingos informacijos ras ne tik pavieniai Lietuvos visuomenės tyrinėtojai, tačiau ir platesni visuomenės sluoksniai, besidomintys Lietuvos etnokultūra, lietuvių tapatybės klausimais ir šios tapatybės tyrinėjimo raida.

Vilius Ivanauskas
Lietuvos istorijos institutas